

KATONADOLGOK A KURUCZVILÁGBÓL.

MÁSODIK ÉS BEFEJEZŐ KÖZLEMÉNY.

VI.

KÁROLYI SÁNDOR TBK. ÁLTALÁNOS NAGY HADITERVE AZ 1707-IK ÉVI
HADJÁRATOKRÓL.

Rákóczi fejedelem tiszántúli híres, eszes, tevékeny tábornokától, br. Károlyi Sándortól, egy, katonai szempontból nagyérdekű munka maradt korunkra, családi gazdag levéltárában; úgymint az a kétségtelenül őtől származó, mert saját kezével papírra vetett eredeti fogalmazatban fennlévő, eleddig ismeretlenül lappangott hadműködési tervezet, mely az egész ország területére kiterjed, s a melyet a tábornok, mint a tartalomból biztosan megállapítható, az 1707-ik év elején (januárban vagy februárban) készített és nyújtott be fejedelmi urának. Ilyszerű munkálatokban rendkívül szegény hadtörténeti irodalmunknak gyarapodására szolgáland, ha közre juttatjuk, úgy magáért, mint szerzőjéért.

«Projectum

az egész Magyarország hadainak jövődő nyári operatióinak folytatásáról.

I. Erdélyországában.

Méltóságos Generális Gróff Pekri Lőrincz Uram Déva és Hunyad várát bloquadáltathatja Nemes Torda, Fejér és Hunyad vármegyékkel és Aranyos-székkal. Szamos-Újvárt bloquadáltathatja Kolozs és Doboka vármegyékkel. Bethlen várát pedig Ns. Belső-Szólnok vármegyével és Besztercze-vidékével, Görgént pedig

Marosszékkal, Fogaras várát pedig Küköllő vármegyével, Udvarhelyszékkal, Háromszékkal, Csík, Gyergyó, Kászonszékekkel.¹⁾

Maga pedig az Mlgos Generális ezen corpussal (*hadtesttel*), úgymint:

Maga lovas ezerével, (Nyúzó János).

Vay László Uraméval,

Csáky László Uraméval, (Balogh Péter).

Teleki Uraméval, (Rácz András.)

Jósika Uraméval,

Bik Lászlóéval,

Draguly ezerével

és az székely zsoldosokkal (Killyéni Székely Zsigmond);

Ugyan gyalog:

Ecsedi ezerével,

Balogéval, (Dicső-Szent-Mártoni Balogh Zsigmond,)

szászokéval (Ruytter?)

Szent-Páliéval, —

Bonetus Norvallt is ott mondja

legelsőben is szükséges, hogy mindgyárt tavaszra kelve az veres-toronyi passust elfoglaltassa, s csekély vélekedésem szerint lerontassa, hanem az passusokon csak annyi vigyázót hagyjon, az mennyit szükségesnek lát, és azok nem egy helyben lakjanak: hanem szüntelen az passuson fel s alá járván, vigyázzanak, (Oláhország felé.)

Az több (*többi*) hadbúl szakaszszon annyi lovas és gyalog hadat Brassó bloquádálására, az mennyit elégségesnek itél, egy jó, kemény commandóval.

Maga az több hadakkal Szebenhez²⁾ nem messze vigyáztván, kijárását az ellenségnek zabolázza és élését (bevinni) sohonnat meg ne engedje.

Szálfákat, öreg (= *nagy*) hajókat az Maroson készíttessen, marosmellyéki és tizamellyéki operatiókhöz valókat; kész fassin-gokkal (rőzsekötegekkel), kassokkal, karókkal (czölöpökkel), deszkák-

¹⁾ Vagyis e vármegyék, székek és vidékek fölkelte nemességével és fegyveres népével. E zárlatok már fent is álltak, sőt Brassót is a székelyek tarták körülzárva.

²⁾ Ezen erősség volt a császáriak főhadiszállása.

kal megterhelve bocsáttassék le annak idejében. Ugyanazokon Záránd, Hunyad és Fejér vármegyéből bocsáttassék alá 3000 köböl liszt.

Az Méltóságos Fejedelem és mellette Károlyi Sándor Generális operatiói.

Már in opere (*munkában*) lévén az feltött cél, ha Isten Arad városának (akkoriban rácz fészek) felperzselését megengedi: megírt Generális (Károlyi) Bellényes, Halmágy és Papmező vidékére száll és ott megnyugtatja az népét. Kegyelmes Urunk addig fejedelmi székiben (Maros-Vásárhelytt, a hová országgyűlést hirdetett) beülvén, — fog kijöni az (magyarországi) Confoederatio gyűlésére (Ónodhoz), hová megírt Generálisnak is kelletik comparálni. Azalatt az hada az megírt helyeken fog qvártélyozni és az (váradi, gyulai, jenei, aradi) ellenség ellen portázni.

Másfelől az hajdúvárosi (Szemere László) és Bessenyei, Ilosvai ezerei az Körös mellett fognak az puszta felől (a szegedi, csanádi és nagylaki ráczokra) vigyázni és keményen portázni.

Míg az (ónodi) gyűlésnek folyása leszen: az munitió és élés fog Szólnokhoz vizen, szárazon szállíttatni. Az gyűlés végezödvén ottan, mindgyárt meg kell indulni az megnevezett Generálisnak az hadai közzé, és az

maga ezerével, lovassal,
 ugyan Sennyei ezerével,¹⁾
 Nyúzóéval, (Mihály értetik),
 Kárándiéval; ²⁾

gyaloggal:

Ecsediével,³⁾
 Esze Tamáséval,
 Szent-Iványiéval,⁴⁾ az vizen,

¹⁾ Ez után még Deák Ferencz és Krucsay János ezerei voltak írva, de meg kitörülte.

²⁾ Ennek helyére előbb Ilosvai ezerét írta, de kitörlé.

³⁾ Ennek egy része — mint föntebb láttuk — Pekrynél volt Erdélyben.

⁴⁾ Szent-Iványi (az udv. palotás-ezer) helyett először Kajdy István ezerét tervezé, de azután kitörölte.

Bonefusénak fele és
Öllyüsével ¹⁾)

könnyű munitióval Arad megszállására fog nyomakodni; kit ha megvehet, jó rendben hagyván, — az erdélyi apparátust vízen le-bocsátván, fogja késérni Szegedig.

Kegyelmes Urunk pedig

maga (udvari) lovas karabélyosival,
Visnyák (Vissenacque) lovasával,
Palocsai György ezerével,
üdösb Barkóczy Ferencz Uraméval,
Berthóti István Uraméval,
az jász ezerrel (Szent-Miklóssy János),
hajduvárosi ezerrel (Szemere László),
Bessenyei ezerével;

gyaloggal:

székely (kék palotás) ezerrel, ²⁾)
az Fervilével,
szólnoki, egri præsidiummal

túl (a Tiszán), vízen, szárazon Szegedhez jön alá és ottan conjungálván magát (Károlyival), formaliter megszállja az megírt helyet. Melynek is az midőn munkájában léssen és az felső armádáknak (Bercsényi, Esterházy Antal hadtesteinek) s ellenségnek is megérti operatióit, s tapasztalja, hogy nem fog (Szegednek) segítségére jöni: tehát maga az Méltóságos Fejedelem folytatni fogja az több (*többi*) haddal az várnak vívását.

Az megírt Generális (Károlyi) számára pedig alól Szegeden hajókat, szálfákat kell szárazon készíteni az Tiszára; mely az midőn elkészül, éléssel megrakattatik, circiter 500 gyaloggal alá az Tiszán megindíttatik.

Maga pedig az Generális, Esze, Öllyüs és Kajdi ezereivel, Prínyi Miklóssal;

ugyan lovasokkal:
magáéval,

¹⁾ Még «Csajághiéval» is állott, hanem töröltetett.

²⁾ A székely ezer helyett előbb ez állott: «Bonefus regimentjével, Szent-Iványival és», — de ezek kitörölvék.

Deák Ferenczéval,
 Nyüzóéval,
 Kárándiéval,
 Krucsaiéval,
 Ilosvaiéval,
 Sennyeiéval

szárazon Tétel (Titel) felé folytatja az útját; az Tisza szigetjeiben az ráczokat az vízi erő mind felhadarászsza, kihalászsza és vadászsza, az szárazon pedig maga, az lovas és gyalog haddal. Kinek is 3—4 fontos ügyúi lesznek *hat*; 8 fontos *kettő*; mozsár *kettő* és ahhoz való bombák, s ugyan forgó-taraczk (sajkákra) *kettő*, és az egy ló után való (apró, gránátvető-) mozsárok.

Tételhez valamihent érkezik: azonnal az lovassában három-ezeret előre nyargalóban általvettet, az ki hódoltassa az népet; maga utánnaköltözik, s ha ellensége valahol gyülekezik: legelőbb is egyenest annak megyen; hahogy pedig semmi ártalmas ellensége nem leszen: tehát az vízi eszközeit Tételnél hagyja 500 hajdúval, 500 lovassal, kiknek Nándor-Fejérvárrúl kell élésrúl idején, pénzen provideálni.

Magával (Károlyi) szekereken viszen által az Dunán 12 hajókat, és két felé megyen: egyik részét az hadának bocsátja Dráva mellett Valpó, Verovicza és Légrád felé; más részét pedig Száva mellett fel Pozsega felé, úgy hogy egyik fél had az másikkal mindennapi statióiban egyikét nap alatt conjungálhassa magát, — hanem csak az nyargalói, hódoltatói s portázói terjedjenek az Száváig s Dráváig.

Ha valami ellenség Horvátország felől gyülekeznék: Verovicza táján egy corpusban kellene venni az egész hadat és az háta megett lévő földnépét is, valaki fegyveres, s egyenesen az ellenségen kell menni. Holott semmi gyülekezeti az ellenségnek nem lenne: Légrádnál kellene corpusban venni és az Dunántúl valókkal (*Bottyán hadtestével*) communicatiót vetni, — azután egyenesen Varasdnak és Zágrábnak kellene menni.

Ezen operatiókban observatióknak kellek lenni:

Első. Az földnépe ne prédáltassék; placidáltassék, protegáltassék, (*édesgettessék, oltalmaztassék*).

2-do. Az törökkel az jó correspondentia megtartassék, foly-

tattassék, úgy, hogy ha az had élésből fogatkoznék is: onnat pénzen szereztethessék.

3-to. Az ki fegyverfogható nép találkozik: azt magátul el ne hagyja, (ha egyszer meghódolt).

4-to. Kegyelmes Urunk utánna való menetelét hirdesse.

5-to. Valaholott alkalmatos révet az Dráván talál: állítsa fel, aztat muniálja, (sánczolja el).

6-to. Ha lehet, az Baranyaságot is hódoltassa be,¹⁾ hogy arra is lehessen communicatio mind Dunántúl-valókkal (*Bottyán*) es (a karvai réven át, Érsek-Újvárnak) Bercsényi Urammal, mind pedig (Duna-) Földvár felé Kegyelmes Urunkkal.

Ha Isten ezekben valamely akadályt vetne, hogy előmenni nem lehetne vagy ellenségnek keménsége, vagy passusoknak szorossága miá, és az tételi passusra sem lehetne menni: tehát az mi rablást, pusztítást tehet, csak tenné,²⁾ s az Dráván által Siklóásra recipiálhatja magát; holott Pécs és Sziget körül csakugyan lehet operatiót és distractiót az ellenségnek tenni.

Hahogy pedig Isten elősegitené akadály nélkül az intentiót, Szegednek is megvétele: szükséges volna Kegyelmes Urunknak is utánnam nyomakodni, és mind Tiszán, Maroson nagyobb vízi apparátust készíteni, és magával hozni.

Így, vagyon reménségem, hogy Isten Horvátországot is kezünkben adja, és az Szerémséget is. És ha szintén (azalatt) Érsek-Újvárt megszállaná is az ellenség: avocáltatnék (*elvonatnék*) onnat; ha pedig el nem jőne s megvénne is: feljebb böcsülném ezen operatiót, mint annak megvételeit vagy tőlünk elesését. (!!)

Azon (Starhemberg Guidó, Rabutin és Pálffy-féle egyesült es.) armádának distractiójára és csipdesésére is elegendő had léven: Méltóságos Fő-Generális Bercsényi Uram is, Dunántúl, Vágontúl s innet levő lovas-regimentekkel nro 28, és gyalog-regimentekkel nro 13, bővön elégséges lenne; sőt, ha az ellenség Szerémségnek és Horvátországnak segítségére jőne is: azonnal Pozsont megszállhatná az Dunáninnet való hadakkal, — az Dunántúl valóik pedig

¹⁾ Baranyának magyarlakta nyugati és felső része a kuruczokkal tartott, csak a délkeleti, Dráva-menti rácszág nem, s Pécs volt es. kézben.

²⁾ Ez lesz vala, bezzeg, inyök szerint a prédáló «pusztataknak!»

Kegyelmes Urunk mellé jöhetnének, (a Dráva-Száva közére). Avvagy az Méltóságos Úr is, (Bercsényi) az lineákon (az osztrák határszéli sánctvonalak előtt) hagyván csak hadakat, maga is utánna jöhetne, és így egészen transferáltatnék (*átvitetnék*) az hadakozás Dunán által; s remélhető, Isten segítségéből ezen campániát (*hadjáratot*) is szerencsésen, minden harczbeli véletlen szerencsétlenség nélkül végbenvihetnők.

Hanem Szepes, Sáros, Abaúj, Torna, Gömör, Nógrád, Heves, Borsod, Zemplén, Ungh, Beregh, (Ugocsa,) Máramaros, Szathmár, Szaboles, Csanád, Csongrád vármegyéknek mind az Tiszára kellene az élést szállítani és azon levinni. Arra Máramarosnak kellene szálfákrúl gondoskodni. Nemkülömben Bihar, Zaránd vármegyék-ből és Erdélyországából az Maroson alá.

Ha Isten boldogítana ezen munkában: Péter-Váradon alól, az Duna mellett, Sóvár¹⁾ táján kellene egy erős sánctot emelni, mind az tételi hajóknak, mind az Duna passussának conservatiójára; melynek csak olyannak kellene lenni, hogy az péter-váradai erő ne bírna vélle.

Ocskai penig Trencsint expugnálhatná.»

(Károlyi Sándor saját kezével, három ív papirostra írt eredeti fogalmazvány, a gr. Károlyi család levéltárában.)

*

Károlyinak e hadi terve kétségkívül nagyszabásúnak mondható, s első tekintetre igen tetszetős; azonban az akkori politikai és hadi viszonyokat s a rendelkezésre álló haderők benső természetét, különösen pedig a kívántató ostromkészletek tetemes mennyiségét behatóbban vizsgálva, — vérmes optimizmussal irottnak kell azt jelezniünk. Legnagyobb hibája pedig abban rejlik, hogy az ellenséges érületű Szlavon- és Horvátországnak fölötte problematicus birtokáért Károlyi a magyar ügynek legerősebb védbástyáját: Érsek-Újvárt és vele egész észak-nyugati Magyarországot odateszni engedné. A mi, hogy mekkora horderejű veszteség volt volna: szomorúan mutatta meg az 1710-ik évnék össze, — a mikor Újvár bukásával az egész szabadságharcz is csakhamar visszatart-hatatlanúl elbukott.

Feltűnik még, hogy Károlyi e hadi tervezetben magának

¹⁾ Szlan-Kamennnek régi magyar neve.

nagyon kiemelkedő szerepet szánt; először Arad megvétele után a hadi népeitől Pálffy bán által Starhemberg táborai erősítésére eleve kiürített Szlavon- és Horvátországok könnyűszerű meghódítását, — míg a fejedelem számára odadobja kemény dió gyanánt az erős Szeged várát: hadd rágódjék rajta, mialatt ő, a generális, országokat hódít, avagy raboltat, pusztítat keresztül-kasúl. Első esetben a dicsőség ragyogása, a második, kedvezőtlenebb esetben pedig dúsgazdag zsákmány lett volna a jutalma.

Mily mértékben fogadta el e hadi tervet Rákóczi, mily mértékben nem? nincs reá pozitív adatunk. Annyi bizonyos, hogy a hadfolytatás Erdélyben és a *kezdet* Tiszántúl ily irányban történt. És pedig az előbb nevezett harcztereken elég jól; mert Pekry hadai a Vöröstornyot elfoglalták s leronták, Bethlen és Görgény várát, Beszterczét, Szamos-Újvárt s a marosmenti kisebb kastélyokat: Illyét, Dobrát, Tót-Váradját bevették és ezen oldalról az Aradot ostromló Károlyit fedezvén, neki hathatós segítséget nyújtottak; a többi erdélyi német várát pedig: u. m. Brassót, Fogarast, Dévát, Hunyadot, de legkivált a főerősséget Szebent szorosán körülzárolva, erősen szorongatták. Maga Károlyi a tiszántúli hadakkal a csanádi, pécskai és nagylaki rácz sánczokat megvívta és lerombolá, majd Aradot keményen ostromolta, lövette. De csak a várost és a ráczvárost birta bevenni: magát a várát nem, — mivel a Maros balparti, akkor még törökföldi — oldaláról körül nem keríthette, és mivel a már-már agonizáló erdélyi várak segélyére új haderőkkel siető Rabutin cs. tbgy. ellen kellett indúlnia. Az oly nagy reményekkel contemplált szlavon-horvátországi hódítás terve ezzel abban maradt.

A fejedelem pedig Szeged várának javasolt megszállását ezúttal fogamatba sem vehette, fontos nemzetközi politikai okokból. Szász Ágost király lemondása következtében ugyanis a lengyel trónus megürülvén: a hatalmas Nagy-Péter czár és vele az igen erős orosz-lengyel párt — élén az ország primásával és a korona nagy-marsalljával Sieniawskival — Rákóczi fejedelmet óhajták Báthory István koronájával ékesíteni. A tárgyalások megindultak; Bercsényi gróf fényes követség élén Varsóba küldetett, a czárral és lengyel republicával a szövetséget megkötni. S e nagyfontosságú viszonyok a két ország közt sűrű és gyors érintkezést

kívánván : a fejedelem — épen a nyár s kora őszi folyamán — a közelben : Munkácson, Homonnán vala kénytelen tartózkodni ; lehetetlen volt a lengyel szélektől oly messzire távoznia, mint Szeged.

Ehhez járult még, hogy Bercsényi fővezérnek távolléte miatt a Vág-vidéki hadtest parancsnoksága gr. Esterházy Antalra szállván, e máskülönbén vitéz tábornok képességei oly geniális s a mellett gyakorlott hadvezér ellen, mint Starhemberg Guido maréchal, gyöngéeknek bizonyultak. A fejérhegyekbeli apró várakat egymásután szedték el tőle, s Antal úr mindegyre tért veszítve, a Vág balpartjára szorult át. Sőt aligha pórúl nem jár még itt is : mert Starhemberg már Érsek-Újvár előbástyáját, Nyitra-várát készült meg szállni, a mikor ezt, Esterházy szerencséjére, az öreg Bottyán megmenté, — *Dunántúlról*. A ki is teljes erejével Ausztriába törvén, olyan kemény diversiókat tett Bécs alá, hogy még magát a vadászgató I. József császárt is künn szorítá, s kevésbe múlt, hogy el nem fogta. Erre kapta a sürgős parancsot Starhemberg : menjen által azonnal a Dunán és biztosítsa minden áron Ausztria határait.¹⁾

Szóval, a hadi viszonyok olyképen alakulának, hogy a császáriak Érsek-Újvárt, sőt Nyitrát sem foglalhatták el ; de viszont a conföderált magyarok sem Aradot és Szegedet, és Károlyi Sándor nem valósíthatá meg Horvát- s Szlavonországek meghódítására irányzott vérmes tervét, mely csak a papiroson maradt.

VII.

A FEJEDELEM SAJÁT TÁBORÁNAK HADRENDJEI, 1708.

Ilyen tábori hadrend az 1708-ik év július havában lefolyt Vág-vidéki táborozásról *három* maradt fenn, a vörösvári Rákóczi-Aspremont-Erdődy-levéltárban, és pedig kettő közülök annál érdekesebb, mert egészen a fejedelem saját kezével van írva, ugyane egy ívre, félig magyarul, félig francziául, a mint t. i. franczia vezérkari tiszteivel tervezgetett. Becsesek azért is, mivel fogalmat nyújtanak a kurucz hadak táborba szállási módszeréről s az egyes

¹⁾ L. bővebben *Thaly Kálmán* : «Dunántúli Hadjárati 1707-ben», 145. s köv. ll. (Budapest, 1880. Grill Károlynál.)

hadvonalak és táborrészek mikénti elhelyezéséről. Itt közöljük mind hármát, híven az eredetiekhez. Az első, melynek címe nincs, hanem Rákóczi keze-írása, a következő:

<i>Első vonal.</i>		<i>Második vonal.</i>								
Jobbszárny.	Rétei György	---	---	6.	}	Szemere	---	---	---	5.
	Ebeczki	---	---	5.		Besenyei	---	---	---	4.
	Barkóczi	---	---	5.		Diák	---	---	---	5.
	Géczi	---	---	4.		B. Gr.	---	---	---	3.
	Zai	---	---	4.		Zai	---	---	---	4.
	Ordódi	---	---	3.		Ord. (Ordódy)	---	---	---	3.
27.				24.						

Summa summarum = 51. (Lovas század.)

Közép.	Prinyi	---	---	2.	Urban (Czelder)	---	---	2.
	Bonefous	---	---	1.	St. Ivan	---	---	2.
	St. Iwan	---	---	1.	La Cour.			
	Fiervil	---	---	1.	Almási	---	---	1.
	Andrási	---	---	2.	Bagosi	---	---	1.
	Nyárai	---	---	2.	Nyárai	---	---	1.
Csajági	---	---	2.	Winkler	---	---	1.	
11.				8.				

Summa summarum = 19. (Zászlóalj.)

Balszárny.	Babócsai	---	---	3.	Györki	---	---	2.
	Gyürki	---	---	3.	Babócsai	---	---	2.
	Luzsinski	---	---	3.	Luzsinski	---	---	2.
	Orosz Pál	---	---	5.	Bottyán	---	---	6.
	Szalai	---	---	5.	Somogyi	---	---	5.
	Ocskai	---	---	5.	Rétei János (Ordódy.)	---	---	5.
24.				22.				

Summa summarum = 46. (Lovas század.)

Vagyis az egész tábor hadesapatainak összesége 97 lovas század és 19 gyalog-zászlóalj; más szóval, minden lovas századot átlag 100 emberrel számítva = 9700 lovas, és minden zászlóaljat átlag 400 emberrel = 7600 gyalog. Mindössze 17,300 fő; és így megfelel azon haderőnek, melylyel a fejedelem 1708. július 22. s 23-ikán a bánkai hídon a Vág vizén általköltözött.

A csapattestek felosztásából látjuk, hogy a kuruczok két harc-vonalban helyezkedtek táborba: a két szárnyon csupa lovasság, s a középen csupa gyalogság, melynek második vonalában, legkö-

zépült az udvar, jobboldalán is 4, baloldalán is 4 zászlóaljtól környezve, de ezek közül testőr-gyalogság (két zászlóalja Szent-Iványiféle udvari palotás) feküdt közvetlenül a fejedelem udvari sátrai mellett, míg baloldalával az udvarnak az Almásy Márton-féle tiszavidéki gyalog-ezrednek egy zászlóalja érintkezett. (Magának a fejedelem sátorának közvetlen, belső őrségét, — az «udvar» keretén belől, a nemesi testőrség ifjú lovagjai, továbbá a daliás (más néven: kapcsos) compánia válogatott leventéi képezték; de ez, mint már az udvari benső rendtartást illető, a hadrendben jelezve nincs.)

Az egyes csapatok jelzéséhez még némi magyarázatokkal kívánunk szolgálni. Nevezetesen a jobbszárny első vonalában a nagyobb kapocs azt jelenti, hogy az annak keretében foglalt lovas-századok a *mezei hadakból*, míg ugyanott a kisebb kapocsba foglalt 7 l. szd. az *udvari hadakból* való. (Br. Zay: lovas-granatéros, Ordódy: udv. karabélyos-ezredes.) Ugyanitt a második harcvezonal kapcsa szintén mezei lovas századokat jelez; hanem a Deák Ferencnek (utóbb mezeiből szintén reguláriszá lett) karabélyos-ezredébeli 5 l. szd. után «B. Gr.» betűkkel jelzett 3 lovas-századról csak következtethetjük, hogy azok Bercsényi gróf udvari lovas-granátosai vagyis karabélyosai valának, a Bezegh Imre-féle testőr-ezredből. (L. alább.) Bercsényivel rendszeren 3—4 század ily testőr-lovas szokott járni, máhla-vonatával 120 fő.

A középre nézve megjegyezzük, hogy itt «Prinyi» alatt br. Perényi Miklós hajdú, «St. Iwan» alatt az udvari palotások, «Fiervil» alatt a francia gyalog granátos-zászlóalj, Winkler alatt pedig az azelőtti Szádeczky Gáspár-féle trencsényi gyalogok értendők, a ki is az ezredességből 1707-ben elmozdítottván, regimentjét a régi vitéz, és sokszor megsebesült gyalog-ezredes, Winkler Vilmos kapta. Végre a balszárnyról megemlítendő, hogy a *dragonyos-századok* mind ide valának beosztva; ú. m. *Babócsay* és *Gyürky* 5—5 századja. A *Bercsényi* (Györi Nagy János), az Esterházy (Palásthy Ferencz) és a *Chassant* (D'Absac) dragonyos-ezredek más táborokba voltak ekkor vezényelve. «Somogyi» alatt *Ferencznek*, a csallóközinek, nem *Ádámnak* a dunántúlinak ezerebeli századokat kell érteni.

A főntebbi hadrend nagyon egykorú a vele egy ívre ugyancsak Rákóczi kezével írott következővel, melynek előtte áll:

Camp de Radosnya.

	<i>Első vonal.</i>	<i>Második vonal.</i>	
Jobbszárny.	Ebeczki --- --- --- 5.	Ordódi --- --- --- 6.	
	Géczi --- --- --- 4.		
	Ber. Gr. ¹⁾ --- --- --- 3.		
	12. Esq.		
Közép.	Prinyi --- --- --- 2.	Esze Tamás --- --- --- 2.	
	Bonefous --- --- --- 1.	St. Ivan --- --- --- 1.	
	St.-Ivanj --- --- --- 1.		
	Fiervil --- --- --- 1.	La Cour.	
	Bonefous --- --- --- 1.	Almási --- --- --- 1.	
	Andrási --- --- --- 2.	Bagosi --- --- --- 1.	
	Csajági --- --- --- 2.	Nyárai --- --- --- 1.	
	10. Bat.	6. Bat.	
	Balszárny.	Szalai --- --- --- 1.	Zai --- --- --- 8.
		Lusinszki --- --- --- 1.	
Szemere --- --- --- 5.			
Besenyei --- --- --- 4.			
11. Esq.			

Ebből áll vala tehát a Radosnya melletti részleges tábor, — mely Beniczky Gáspár fejedelmi titkár naplójegyzetei szerint július 20. és 21-kén feküdt itt, Bodok s Ripény felé terjedve, — úgymint 37 lovas-századból és 16 zászlóalj gyalogból.

E két főtebbinek ikertestvére ama szintén Vörösvártt létező táborozási hadrend, mely valamelyik vezérkari főtiszt kezével készült rendszeres összeállítású tisztázatban maradt fenn a fejedelem egész táboráról, július hó 25-ike tájáról, mikor az már a Vágon túl, Verbó környékén, Krakován és Trebethe közt feküdt, a honnat míg egy válogatott lovas hadosztály Pekryvel Morvába, Viard tbk. ellen, egy másik osztály Bonefous és De la Motte ezredesekkel a vág-újhelyi erődítmények ellen működött: addig a tüzérség és gyalogság Csejthe várát vívta meg.

¹⁾ Itt már ekkép kiírva; világos tehát, hogy Bercsényi lovas-granátérosai értetnek.

«Az tábor szállításának rendi.»

Első linea.

Lovas regimentek.

	Schwadron.
Jobbszárny. { Rétey György 6.	
Ebeczky István 5.	
Barkóczy 4.	
Géczy Gábor 4.	
Zaÿ 4.	
Ordódy 4.	
	27.

Második linea.

Lovas regimentek.

	Schwadron.
Balogh István 3.	
Nikházy 4.	
Bottyán János 5.	
Deák Ferencz 5.	
Generális Uram (Beresényi) gra- nadérossi 4.	
Zaÿ 4.	
Ordódy 4.	
	28.

Gyalog regimentek.

	Battalion.
Centrum. { Andrássy Pál 2.	
Perényi Miklós 2.	
Bonafus 1.	
Szent-Iványi 1.	
Fervill 1.	
Bonafus 1.	
Urbán Czeller 2.	
Csajághy 2.	
	12.

Gyalog regimentek.

	Battalion.
Vinkler 1.	
Szent-Iványi 2.	
Haupt-Quártély.	
Almásy 1.	
Bagossy 1.	
Náray László 1.	
	6.

Lovas regimentek.

	Schwadron.
Balszárny. { Babócsay 3.	
Gyürky 3.	
Luzsénsky 3.	
Orosz Pál 5.	
Szalay Pál 5.	
Rétey János 5.	
Ocskay László 5.	
	29.

Lovas regimentek.

	Schwadron.
Babócsay 2.	
Gyürky 2.	
Luzsénszky 2.	
Bessenyei 4.	
Szemere 5.	
Somody Ferencz 5.	
Csáky Mihály 5.	
	25.

Tehát összesen 109 lovas-század és 18 gyalog-zászlóalj; szám szerint 10,900 lovas, 7200 gyalog, mindössze 18,100 vitéz. Megjegyzendő azonban, hogy ezek valamennyien nem vettek részt a csakhamar bekövetkezett trencsényi (turnai) szerencsétlen csatá-

ban: mert a morvai expedíciónak visszaérkezte után a Bottyán (5), Balogh István (3), Géczy Gábor (4), Nikházy (4), Csáky Mihály (5), és Somody (5) ezreihez tartozó századok, vagyis 26 esquadron, Bottyán tbk. mellé vezényeltettek Érsek-Újvár tájára, az Ocskay- és Szalay-ezerekbeli 5—5 század pedig Ocskay dandárnokkal Bán és Radosnya környékére, a főtábor összeköttetését Bottyánnal Nyitra felé föntartani. És így ezen érintett tekintetben a 10,900 főnyi lovasságból 3600 fő levonandó.

Harcászati szempontból érdemes a megfigyelésre, hogy a fön-
tebb közlött mind három tábori hadrend egymással pontosan
egyező felállítási rendszert követ; melyet tehát ezek szerint a
kurucz hadbeosztás általános szabványaként tekinthetünk.

VIII.

GR. BERCSÉNYI FŐVEZÉR A DUNÁNTÚLIAK MEGSEGÍTÉSE IRÁNT INTÉZKEDIK, 1709.

Rákóczi hadseregének legjobb katonái, általában el lehet
mondani: a dunántúli ezredek valának. Aránylag műveltebb nép-
elemből került ki már maga a legénység is; s úgy közöttük, vala-
mint tiszteik közt sok volt a régi *végbeli vitéz*, kik hajdan még a
török ellen szolgálván, — részt vettek Esztergom, Buda, Székes-
Fejérvár és mellékerődjei, Simontornya, Szigetvár, Pécs, Eszék,
Péter-Várad, Nándor-Fejérvár visszafoglalásában, s a kanizsai hosz-
szas ostromzárbán gr. Batthyány Ádám alatt; vagy mint a híres esz-
tergomi Bottyán János és gr. Csáky László tatai főkapitány huszár-
ezredeinek tagjai: diadalmasan végigküzdötték az 1690-es évek
nagy harczeit, még Szerbia, Bosznia, Bulgária földén is, (pl. a grabo-
vai, nisi döntő csatákban, a hol épen igen kitüntek). A szabadságharc
kitörése után aztán, régi vezérek, régi végbeli főhadi tiszteik, (Bot-
tyán, gr. Forgách Simon, gr. Esterházy Antal és Dániel, Domokos
Ferencz, Kisfaludy György, Babócsay Ferencz, Béri Balogh Ádám,
Pápai Sándor László, Inkey Ferencz, Ráttky Dániel, Séllyey Ger-
gely, Borbély Gáspár stb.) alatt Rákóczi zászlaihoz csatlakozván, a
hozzájuk tóduló ifjabb nemzedéket is magokhoz hasonló vitéz har-

ezosokká képezték. E dunántúli kurucz ezredeket kitünően begyakorolták és megedzették olyan hadvezetők, mint Bottyán János tbk, Bezerédy Imre és Balogh Ádám dandárnokok, a kik alatt — sőt 1708-ban gr. Esterházy Antal alatt is, — az áldozatkész lakoságtól lelkesen támogatva, az 1705, 1706 és 1707-ik évek folyamán át a fáradhatlan serénységnek, hősies bátorságnak, elszánt kitartásnak és ügyes hadmozdulatoknak bámulatos példáit vitték végbe, gyakran a legkétségbeejtőbb viszonyok között is, mint pl. 1706. őszén Győrvárnál, — mint Bottyán 1707-ik évi mesteri hadjárataiban, — mint 1708. szeptember elején Balogh Ádámnak kölesdi nagy győzedelmével (szept. 2.) és Esterházy Antal muraközi, Dráva-melléki sikereivel.

Pedig ez az országrész volt geographiai fekvésénél fogva Rákóczi tartományai közt a legkritikusabb helyzetben; mert nyugatról Austria, Stýria, délről Horvátország, Szlavonia, — mind csupa ellenséges tartományok környezték; észak s kelet felől viszont a császári helyőrségekkel megrakott Dunavonal várai: Pozsony, Magyar-Óvár, Győr, Komárom, Esztergom, Buda, Földvár (gyakran cs. kézben) és Péter-Várad, s az ezek között folyton föl s le czirkáló fegyveres, ágyús rácz naszádok rekesztették el őket dunán-inneni és tiszadunaközi bajtársaiktól. Azonkívül még az országrész belsőjében is néhány erős cs. várát kell vala folytonosan őrszemmel tartaniok, körülzárniok, úgymint Szigetvárt, Székes-Fejervárt (ezt csak 1704-ben birták), Tatát, Gyórt, s egy sereg nyugati apróbb határvárt nem említve: a tekintélyes Sopronyt.

Mindezen itt csak rövideden érintett és még sok más, e helyütt elhallgatandó nehézségek daczára, a derék vitéz túl a dunai ezredek becsülettel megfeleltek föladatuknak, és Rákóczi lobogóit számtalanszor diadalmasan hordozták körül még Austriában, Stýriában is, — és ha emide át valami baj lön: nem egyszer ők segítettek szorongatott bajtársaikon *oda túl*, magokra vonván a győzedelmes ellenség főerejét, mint 1707-ben az egyesült Starhemberget, Rabutint s Pálffy bánt, vagy 1708-ban, Trencsény után, a dühöngő, diadalittas Heistert.

A császári hadviselés kitűzött főczélja 1707-ben s 1708-ban is (az év második harmadában) az vala, hogy Rákóczi haderejét a Dunántúlról kiszorítsák; nem sikerült, a túl a dunai vitéz kuruczok

kemény ellentállása, hősie kitarása miatt nem birták elérni. De azért a cs. k. udv. főhaditanács 1709. tavaszán is újból ezt a föl-
adatot tűzé ki a nyári hadjáratok czéljául Heister Siegbert fővezér-
nek, kinek hadait most Lubomirsky hgtől zsoldba fogadott lengyel
csapatok is erősíték, és a Szlavoniából tetemes végvidéki erőkkal
fölrendelt br. Nehem pétervárad tábarnok, s úgy a horvátság s gr.
Breuner («Prainer») stájer hadai támogatták. Miután ezeknek a
bátor Balogh Ádám dandárnok három huszárezredét június 16-kán
Körmendnél, erős harcz után sikerült széjjelszórniok: a Rába-
vonallal kelőt mindenütt elsánczolván s őrségekkel megrakván, —
július 20-ika táján megkezdődött Heister főerejével a gr. Esterházy
Antal vezénylete alatt álló fő kurucz-tábor szorongatása, Pápa,
Sümege, Veszprém, a Balaton, Simontornya és a Somogyország felé. Ez
a hónapokig tartó kemény mérkőzés épen akkor *kezdődött*, a mi-
korról szól az alább közlendő két okmány.

Esterházy tbk. ugyanis hadainak a Rábán átszoríttatása után
e folyó réveinek elsáncolásából előre látván a bekövetkezendőket:
pápai főhadiszállására tanácskozmányra hívta össze a dunántúli
hadsereg főbb tisztjeit, — a kik is a következő *hét pontban* szöve-
gezett határozatokban állapodtak meg; melyeket az összes hadak
nevében Lossonczy *Farkas István* főhadbíró (volt fejedérmegyei
követ és alispán) által küldének meg Bercsényi grófnak mint fő-
vezérnek és fejedelmi helytartónak, gyors intézkedésre, segélykül-
désre kérve őt. Szóbelileg még bővebb informatiókkal vala minden-
ről szolgálándó a dunántúli hadak e követe, a ki az épen megindí-
tandó *líptai* és bányavárosok elleni kombinált *had expedíció*
szervezésével Gömörben serényen foglalatoskodó Bercsényinek, ott,
Jolsva városában, 1709. július 26-kán nyújtá által hét pontos em-
lékiratát.

A követet figyelmesen kihallgatott, jelentéséből a túlsó hadi
helyzetet tüzetesen fölismerő és az átvett pontozatok tartalmát ala-
posan megfontoló Bercsényi, — gyorsröptű szelleméhez, örök tevé-
kenységéhez híven, s a fenforgó viszonyok sürgősségének is meg-
felelően, — mindjárt határozott, a mennyiben még határoznia kell
vala; (mert hiszen a Dunántúlnak közvetlen megsegítése iránt már
előbb intézkedett volt). És az emlékiratra sajátkezűleg jegyzé föl
resolúcióit pontonkint. Íme, közöljük:

I. «Dunán-túlsó földnek köz végezéséből projectált punctumi, melyeknek nem lehető assequálásokkal az mostani conjecturákhoz képest félthetni utolsó csüggedezéshez közelítésétül.

I-mo. A túlsó hadak tehetséges (magok-)viselésekkel haragra indítván, magokra provocáltak az ellenséget, mely németből, horvátból, ráczból, labancz katonából és lengyelből (a Lubomirskyzsoldosozredek) annyira reájok számoszott, hogy következhető súlyosabb infestatióival nemcsak végsőképen elszélyesztetni, hanem irrecuperabilis veszedelemben is azon darab föld fog hozattatni. Mely káros, történhető veszedelemnek hogy Kegyelmes Principális Uram ő Excellentiája (Esterházy tbgy.) idejében, Excellentiád azon földhöz viseltető buzgó szeretetiből származott gondviselésével most csak hamarjában két regimentnek, egy lovasnak és egy gyalognak segítségül általküldésével ellentállhasson és valamely hadnak a Dunához való rendelésével sűrűbben folytathassa a dunai communicatiót, — alázatossan instálok. Kinek is valóságos effectussával mindennyi sok változásival okozott nagy confusióból nemcsak vígasztalóképpen reconciliáltak: hanem Isten segítségével által az Rába túlsó földét is visszafoglalván, a kívül mind az szükséges provisio, s mind pedig kívántató fegyveri requisitumok fognak inkább kitelhetni,¹⁾ és az hadak csuportossabban megmaradhatnak.»

Bercsényi resolutiója e pontra:

«Ad I-mum. Az Dunán-túlsó hadak magok jó viselésekkel és dicsíretes actussival régen megharagították az németet; de nemcsak a Dunán-túlsókra, sőt közönségessen az egész magyar nemzet ellen dühösködő haragja vagyon. Mindazonáltal, tudván mi is kötelességünket és egymáshoz való igaz szeretetünkben mindenben kívántuk úgy alkalmaztatni dolgunkot, hogy segítséggel lehessünk a túlsó földnek is; a mint is el nem múltattuk (értsd: *mulasztottuk*) volna (eddig is), de bizonytalanok lévén Hajszternek

¹⁾ A kuruczoknak Dunántúl legfőbb élelemtára és sok fegyveres erőt adó s eltartó földe, a gazdag, sűrű lakosságú hazafias érzületű *Vas vármegye* volt.

Dunán-túlsó operatiójában: netalántán úgy meg ne csalattatnánk, mint elmúlt esztendőben, midőn megbukkant vala Csalóközben (1708. július), mi operatióhoz fogván, váratlanul rajtunk termett. Netalántán most is Győr és Rábaköz szélén megtorpadván, attúl vár, hogy mi kezdjünk valami munkához; készen lévén Esztergomnál hídja: szilízi communicatiója ¹⁾ által igen könnyen nyakunkon termene; azért hallasztottuk eddigvaló segítséget is. Mert minekelőtte az ellenség valami operatióhoz fogjon túl: minden dolgainak hátramaradása nélkül oda fordulhat, az hová akarja; akkor pedig semmit sem hagy el, a mikor semmihez nem fog. Arra nézve nem kívántuk eddig innét is praecipitálni (*elsietni*) mind az segítséget, mind az operatiót (*hadműködést*). Most már Isten kegyelméből látván a constitutiókat: megindítom innét is az operatiókat, (Liptó, Zólyom, Trencsény és Érsek-Újvár felé egyszerre). Reméllem, Isten által nemcsak az inneső, de az túlsó ellenségnek is esze vész, és motusunkkal diversiója lészen. Generális Bottyán Uram is pedig már az Duna-mellékire (Solt tájára) expediáltatván: megbátorodik azon Dunán-túlsó föld, — rendeltetvén ő Kglme mellé az jász ezer (Kókay Márton huszárezrede), Deák Ferencz ezere (Máriássy Ádámmal), és Sötér Tamás, (Czegléd-, Körös-, Kecskemét huszárezrede). Kinek orderében vagyon: várja az arnoldságot ²⁾ maga mellé, kinek eleiben már Fölséges Fejedelem is expediált; azalatt (a Dunán) általköltöző készülleteket és praeparatumokat ³⁾ vegye rendben, hogy annál nagyobb effectussal vihessen segítséget a Dunán-túlsó földnek. Ha pedig úgy hozná a szükség: magával csak azon haddal is, Méltóságos Úr (Esterházy) dispositiójához képepest, általmehet segítségre Generális Bottyán Uram, — de javallanám nem praecipitálni az általmenetelét, míg az arnoldság érkeznek.»

¹⁾ A császáriak ezen év nyarán készült erős sánca és hídja Garam-Zselíznél.

²⁾ Rákóczi által Törökországban zsoldba fogadtatott *arnót*, *arnauta* vagyis *albán* gyalogság, — de a kiknek csapatjait a határokon áteresztieni a bécsi udvar részéről időközben megvesztegetett portai ministerek, a belgrádi és temesvári pasáknak eltiltották.

³⁾ Kompokat és hajókat, miket Bottyán épp ekkor faragtatott Gyöngyösön.

«2-do. Hogy a Rába-túlsó félen mostanában fortificálandó helyek formaliter impediáltathassanak és a (császári) postírun-
gok (*örvonalak*) is solváltathassanak (*fölverethessenek*): kívántató
álgúkat, bombákat és egyéb tűzi-szerszámokat, — mellyekhez
egy jó, bombardérozáshoz értő Pix-Majstert és Czaigvartert (*tüzér-
tisztet és löszertárnokot*), mivel a nélkül nevezetes operatióhoz sem
foghatni, — Excellentiád teendő dispositióival méltóztassék által-
szállíttatni.»

Resolutio.

«*Ad 2-dum.* Az ilyen munitiónak általszállítása in talem ca-
sum (*olyan esetre*) való, ubi habet superioritatem belli: azaz, ha
olly erővel lehet, hogy bírhat az ellenséggel. Most azért non est de
tempore (*nincs annak ideje*), hogy afféle munitió (faltörő ágyú-
telep) általszállíttassék; hanem tűzi-szerszámot, bombákat és ah-
hoz értő embereket rendeltetek Generális Bottyán János Uram
mellé, — onnet fog succurrálni által a Dunán.»

«3-tio. Minthogy Kegyelmes Principális Uram ő Excellentiája
egyedül lévén (tábornok a Dunántúl), sok gondos distractiói között
mindenfelé kormányozásokra nem sufficiálhat (*nem érkezhetik*):
in sublevamen (*könnyítésére*) valamely activus Méltóságos Gene-
rálist,¹⁾ vagyis (értsd: *vagy*) Brigadéros Babócsay Ferencz és
Ebeczky István Uraimék ő Kglmek közül egyiket, általbocsátani
Excellentiád méltóztassék.»²⁾

Resolutio.

«*Ad 3-tium.* Ezeket consideratióban vévén: jobb subjectumot
(*egyént*) nem találhattam, a ki pro contento (*megelégedésére*) volna
az túlsó földnek, Generális Bottyán Uramnál, azon hadakkal, az
mint feljebb íram; tudom is, kedves s contentumával lesz az Dunán-
túlsó résznek is.»

«4-to. Az elmúlt télnek keminkedésével sok ezer marhák

¹⁾ Az «*activus*» szót azért tették oda, mert a lassú és lágy Esterházy
Dániel és Andrássy-féle tbnokok átküldésétől tartott Antal úr. Bottyán tbnkot
nevezet szerint azért nem merte kérni, mert attól félt: *nem kapja meg.*

²⁾ Babócsayt azért kíváná: mert veszprémi ember lévén, a dunán-
túli tájakat s népet jól ismerte; Ebeczky pedig általában a legkitünőbb
kurucz brigadérosok egyike vala.

elhullván, a mezei vetemények is földökből éppen kivesztek;¹⁾ melyből utolsó, éhelhaló veszedelmet remélhetni. Sónak is nem kicsiny szüksége lévén azon földön: mindezekben Excellentiád kegyessen consoláló segítségével alázatossan esedezem atyai szokott gondviselésit.»

Resolutio.

«*Ad 4-tum.* Már ezelőtt is megírtam Méltóságos Úrnak: bizonyos ezer kősó rendeltetett az Dunán-túlsó föld szükségére; melynek véghezvitele biztattott Vaj Ádámra (mint máramarosi főispánra, hogy szállíttassa alá a Tiszán, Szólnokig). Most már Generális Bottyán János Uramnak Duna-mellékire érkezésével, securitással (*bizton*) szállíttathatik által; kirúl van is parancsolatja ő Kglmének.»

«*5-to.* Hannibál Haister elbocsáttatásával Dunán-túlsó actualis raboskodó főtiszték, úgymint Bolforth Uram²⁾ és többek kifelejtése, tiszt uraimékat s tovább is azon föld ellen következhető fegyverkezése (Heisternek) a lakosokat nem kevésbé consternálta», (boszúállásától tartván, mivel ők és ott fogták el).

Resolutio.

«*Ad 5-tum.* Hajszternek elbocsáttatásával nemhogy a Dunán-túlsó raboskodó tiszték kihagyattak volna: de (hogy) az egész rabjaink, mind Erdélyben s mind Magyarországbán, túl s innen a Dunán szabadúljanak; mely dologban volt informatiója Domonkosnak:³⁾ kellett volna neki arról relatiót tenni. Sőt Hajsternek elbocsáttatásával úgy végeztetett, hogy ezután valami rabok lesznek: mind elbocsáttassanak erga quietantiam,⁴⁾ minden hólnapban számot vetvén az commissáriusok.»

¹⁾ Az ezen 1709-ik évi tél a múlt század legkeményebb tele volt.

²⁾ *Bolforth* (tulajdonképen Wohlfart) *Ádám*, győri nemes, a Bottyán tbk. régi huszár-regimentjének vezénylő-ezredese vala; csak 1709. martiusban fogták el a németek Acs táján, holott a Heister cs. altbgyért és Rác-Thököly cs. ezredesért kicserélt Nagy-Szeghy Gábor, gr. Gyulay István, Deák Ferencz és Krucsay János kurucz ezredesek már régibb hadi foglyok valának.

³⁾ Domonkos Sámuel, a dunántúli rab-kicsérő kurucz megbizott.

⁴⁾ T. i. a cartellae commissáriusok nyugtáira. Csakhogy ez a végzés nem mehetett át az életbe; mert ámbár a humanus lelkületű budai cs. vár-

«6-to. Minthogy a túlsó földnek külömb-külfölbéle inter-
veniált változásira, leginkább a dunai passusnak båtortalan voltára
nézve követjei az köz gyűlésekre nem compareálhattak: ¹⁾ kívánta
volna azon föld, hogy az conclusiók s determinációk vele is com-
municáltattak volna.»

Resolutio.

«Ad 6-tum. A mely (újabb) concursusok voltak, azok alkal-
matosságával semmi ollyas nem fordult elő, hogy szükséges lett
volna a túlsó földdel communicálni: mivel egyedül az adózásnak
dolga s consequenter computusok (*kivetések, elszámolások*) for-
gottak. Nem egyeledvén az túlsó föld az contributióban, ²⁾ nem volt
szükséges azoknak megküldése; mindazáltal ő Felsege cancelláriá-
járúl lehetett volna a conclusiókat megküldeni pro informatione, —
mellyek meg is küldtetnek. Elmúlt télen penig tapasztalhatta
azon föld abbúl is, hogy ha mi ollyas publicum occurrál (*közügy
fordul elő*): nem mégyen véghez híre nélkül, hogy az armistitum
dolga előfordulván, annak conclusióját egészen a túlsó földre
biztuk.» ³⁾

«7-mo. A præmissákban (*előrebocsátott pontokban*) tett alá-
zatos repræsentatióm (*előterjesztésem*) után Méltóságos Főgenerális
Principális Uram ő Excellentiája, mivel az Dunán-túlsó jószágainak
(Pápa, Ugod, Devecser, Gesztes uradalmak) elpusztulásokkal, kíván-

parancsnok br. Pfeffershoven el is kezdé azt, az egri kurucz várparancs-
nokkal br. Perényi Miklóssal egyetértőleg gyakorolni: de a kegyetlen és
magyargyűlölő cs. fővezér gr. Heister Siegbert tbgy. betiltotta a folytatást.

¹⁾ Itt csakis a legújabb, kassai és sáros-pataki orsz. tanácskozmá-
nyok értethetnek: mert nemcsak az ónodi, hanem még az 1708-iki, deczem-
beri, pataki országgyűlésen is voltak jelen dunántúli követek.

²⁾ A dunántúli országrész ugyanis külön, önállóan adózott a kuruczvilág-
ban; úgy, hogy vagy a vezénylő-tábornokok vetették ki az adót, — pl. Bottyán
1707-ben, — a mikor hamarosan kellett: vagy pedig — mint 1708. január
elején Esterházy A. Sümege, — összehívták a 11 vármegye rendeit gyű-
lésre, s ezek vetették ki a közterheket.

³⁾ Mikor az 1709. év február havában fegyverszűneti alku folyt: a
confoederált magyarok részéről gr. Esterházy Antal és Szalay István (szin-
tén túl a dunai nemes) voltak a megbizottak s Magyar-Óváron tárgyalának
Cusani örgróf tbkkal és br. Tolvaý Gábor nádori ítélőmesterrel, a cs. k.
megbizottakkal.

tatóképpen a Méltóságos Asszont¹⁾ nem segítheti: ő Excellentiájának szokott atyai kegyelmességében secundálása (*megsegítése*) alázatosan recommendáltatik. — Jósfán, die 26. Julij 1709.

Excellentiád Méltóságának

alázatos, engedelmes szolgálja

Farkas István, m. k.»

Resolutio.

«*Ad 7-mum.* Méltóságos Asszony accomodatiója szintén úgy vagyon most is, valamint téiben volt; minden provisiója megjár ő Kglmének. Magamébúl is kívánom segitenem; hanem panaszát inkább arra magyarázhatom, hogy azzal a Méltóságos Urat (a férjét) által revocálhassa. Kirúl szóval bővebben üzentem.»

Bercsényi eme resolutiúnak kelte — nem ezen az íven, hanem egy másikon, ezzel együtt lévön, mely szintén Esterházy Antalhoz szóló intézkedéseket tartalmaz, — a következő nap, úgymint: «*Jolsván, 27. Julij Anno 1709.*»

(Eredetiről.)

E fent közlött, mint látjuk, mindenben lehetőleg kedvező resolutiók mellett Bercsényi még a következő biztató iratot is küldötte Farkas főhadbíró által a dunántúli hadtest főtisztjeihez:

2. «*Dunántúli tiszteknek.*

Méltóságos Generális-Mareschallus Galánthai Gróff Esterházy Antal Uram ő Kglme hozzám küldött levelei által dunántúli ellenségnek, úgy az mi hadainknak constitutiójáról informáltatván: ahhozképpent én is az innenső földön való dispositióimat kívánom alkalmaztatnom; mellyeknek effectusban való vételével Kgltek is nem kevésbé consoláltathatik. És jóllehet dispositióimat és minémő operatióknak a végre innen való folytatására tett rendeléseimet nevezett Méltóságos Mareschallus Uramtúl Kglmed is meg fogja érteni: mindazáltal magam is ez levelem által kívántam tudtára adnom Kglmednek, hogy azon Dunán-túlsó ellenségnek minden

¹⁾ Nejét, gr. Nigrelli Mária-Annát, a ki ez idő szerint biztosabb felvidéken, Kassán tartózkodott udvarával, és ott Bercsényi bőséges eltartásban részesítetté.

ellenünk való conceptusi nemsokára confundáltatnak, mihelyest az innenső operatióink meg fognak indulhatni, — kiknek folytatásában már is in procinctu (*készen, hadrendben*) vagyunk. Abban bizonyos legyen Kglmed, hogy Isten segedelméből mind saját, feleszámú hajdúimnak ¹⁾ ereje által, mind peniglen külső segítségnek érkezésével ²⁾ az ellenség maga szándékiban öszvevesztetvén, nemsokára meg is szégyenítettik. Csak Kglmetek is hazájokhoz való igaz kötelességét és maga dícsíretes, eddigvaló actusi által nyert erdemes reputatióját s becsületit maga előtt viselvén, hazánk szolgálatját tovább is hasonló serénységgel folytatni és előmozdítani, s azzal maga hírét, nevét nagyobbra terjesztetni és annál érdemesebbé magát tenni igyekezze; mely maga dícsíretes viselésének okvetetlen jutalmát is várhatja. Azért, jóllehet securus lehet benne, hogy innen való operatióinkból minden jót s könnyebbséget várhat s remélhet Kglmetek: mindazáltal annak secundatiójában magok is Kglmetek, tapasztalt dexteritása szerint, cooperáljon.

Mensis Julý, 1709.*

(Bercsényi cancelláriájáról való egykorú másolat.)

A fővezér ezenkívül külön, bővebben írt magának Esterházy tbgnak is, a szóbeli üzenetek mellett Farkas Istvántól; és alighogy ez elindult, pár nap múlva már e második levelével igyekezett megnyugtatni, biztatni és kitartó küzdelemre buzdítani a derék, jó, lelkes, bátor, hanem kissé tanácstalan Antal urat:

3. Bercsényi, Esterházy Antalnak.

*Méltóságos Generális-Mareschallus s Gróif!

Kedves Öcsém-Uram!

Sub dato 19. és 22. Julý költ két rendbéli levelét Kgldek csakhamar egymásután vészem, az acclusákkal (*mellékelt levelekkel*) együtt. Az utólbi levelében írja Kgl: már is megszagatta az

¹⁾ A dunáninneni vármegyék által a sáros-pataki országgyűlésen megajánlott 12,000 új hajdú e tavasszal állíttatott ki.

²⁾ Egy részt a már föntebb említett és ekkoriban várva várt armót csapatokat érti, továbbá ama gr. Potoczky kiowi palatinus-féle lengyel-svéd hadakat, a kiknek zsoldba fogadására ép ekkor küldetett volt ki Okolicsányi Mihály, bártfai parancsnok, Lengyelországba.

ellenség magát, és hogy a Rábát, — az mint ezelőtti leveleimben megjövedöltem, — posztírolta, s maga Haister (Siegbert) Sümegnek, Pápának fordúlván, oly szándéka legyen: visszajőjön ideáltal a Dunán. Kibül látnivaló, ha eddig formaliter nem persequálta Kglteket: annyival inkább, hogy ezután elkövethesse, nem lészen módja ahhoz, mivel már előbbi dispositiómhoz képpest Generális Bottyán János Uram is megindulván az Duna-mellékire: csak addig is, míglen (Kglde ezen) levelemet veheti, odaérkezik ő Kglme, s nagy beneficiumára (*jótéteményére*) lészen Kglteknek odaérkezése. Azonban magam is már Isten jóvoltából innen az hegyek közül expediálván ezelőtt egynehány nappal az hadakat jó és egész dispositióval az operatiókra: hiszem Istenemet, a mint a constitutiók és circumstantiák vannak, szerencsés progressussok (*előhaladásuk*) lészen, — s csak két-három nap alatt is örvendetes hírekkel consolálhatom Kglteket Dunántúl! És, hogy annál nagyobb distractiója legyen az ellenségnek: két felől instituáltam az operatiókat; a minthogy holnap Isten jóvoltából magam mégyek az lovas hadak közé Szécsényhez; mennél jobb móddal lehet, secundálom (*támogatom*), kivált az Dunán-túlsó föld segítségére nézve, ezen mostani operatiókat úgy igyekezem csinálnom.

Istennek ingyenvaló kegyelmét várhatjuk mi is magunkra: mivel most olyaknak enged ő Szent Főlsége győzedelmet és szerencsét ezen campániának alkalmatosságával, a kik ekkoráig szerencsétlenek valának. Az musqva svécus ellen való victoriája (*a pultawai fényes diadal*) confirmáltatik, kirül legközelebb írt levelemben megküldöttem Kgldek az relatiót; azonban az francziának győzedelme is verificáltatik az császár hada ellen, és hogy az florentiai herczeg 24,000 emberrel az pápa dispositiójából franczia mellé állott, — ezt penig többen is fogják még követni. Ezen constitutiókból (közös érdekünk, összeköttetésünk lévén a francziával, szövetségünk a czárral), nem lehet nekünk is minden jót nem remélni.

Az erdélyi német — írja Főlséges Fejedelem — kiindult vala Kolozsvár felé: de megértvén az arnoldságnak közelítését, elhagyván Kolozsvárnál munitióját, szekereit, — visszatért sebtiben. Azt ugyan még bizonyosan nem írhatom Kgldek: megegyezett-e (*egyesült-e*) már azon arnoldság Bagossy Lászlóékkal, kit Főlséges

Fejedelem eleiben küldött? (Belényes és Boros-Jenő felé, a Maros-hoz); de az bizonyos, nem hallad sokára elérkezések, mivel ez hólnap (augusztus hava) a terminussok, — kirúl rövidnap bizonyosabbat irok Kglidnek.¹⁾ Most csak azt irom: legyünk jó reménységben, megsegít Isten bennünket is! Maradván ezzel

Kglidnek

Jósva, 1. Aug. 1709.

köteles szolgálja, attyafia

G. B. Miklós m. k.»

Legalól: «M. G. Esterházy Antal Úrnak.»

(Bercsényi cancelláriáján a sajátkezű, eredeti levélről vett egykorú másolat.)

Ugyan e napon — a főttebbi levélnél, úgy látszik néhány órával később — a fővezér, a most a Duna mellé nyomult Bottyán helyett, a bányavárosok körül vezénylő gr. Esterházy Dániel tbkot is értesíté a dunántúli dolgokról; Antal úrnak július 22-iki tudósításából említvén, «hogy az ellenség a Rába mellett postírolván magát, már is megszaggatta erejét: maga Haister Sümeg felé indúlt,²⁾ útjában kérte a várat; de ellenkező válaszsza lévén, Pápának ment... Már túl is a mieink bátrabbak, — maga is biztatja az Úr (Antal), magát; hiszem Istenemet, az mostani (Liptó, bányavárosok és Garam-vidéki) operatiók szerencsés folyamatjával annál jobban fognak consoláltatni!» (Jósva, 1. Aug. 1709.) És legújabb újságúl sajátkezűleg írja utóiratképen e levélhez: «Éppen most gyütt hirem, hogy az hadak (Liptó felé) megindúltak Isten hirivel, rendelésem szerint, és vasárnap reggel igyekeznek (br. Tollet és Ebergényi cs. tbkok elleni) próbájokat tenni. Tudhassa azért Kglid is reflexióit kormányozni az zsilízi és zólyomi ellenség iránt, minapi dispositióm szerént.»³⁾

Az itt emlegetett liptai combinált hadművelet egyike volt

¹⁾ Említettük főttebb, hogy ezen immár csakugyan útban volt arnót csapatokat a török pasák a határokon visszatartóztatták. Csak Csáky Andrásnak sikerült közülök néhány százat a Vaskapun átcsempészni Hunyadba, — de ezeket meg a németek nyomták vissza, úgy, hogy nem csatlakozhattak Bagossyékhoz ezen töredékek sem. A szegény dunántúliak ugyan várhatták őket!...

²⁾ Ezúttal még csak recognitióra, ostrom-ütegek nélkül.

³⁾ Esterházy Dánielnek és Ebeczkynek t. i. ugyanekkor a zselízi elsánczolt cs. tábor és Selmech ellen kell vala áltámadásokat intézniök.

Bercsényi, sőt az összes szabadságháború legremekebbül kieszelt hadi vállalatának; akár csak a szomolányi csata geniális, pompás, pontos kitervelése! Azonban, a végrehajtás két tehetetlen, pulya tábornokra (a protegált gr. Csáky Mihályra és a léha br. Andrássy Pálra) bízván: e gyámoltalanok elszalaszták a már megfogott, markukban lévő madarat, s a fővezérnek méltó bosszankodására, a biztos győzelem helyett, csak félig végzett gyarló eredményvel tértek vissza. Keservesen, de nagy igazán sóhajt föl hivatalos jelentésében a két bárgyú, félénk tbk. ellen a vállalatban részt vett gyalogság egyik vitéz dandárnoka, *Csajághy*:

«Malitiát nem gondolhatok egyikben is tiszt uraimék (Csákyt s Andrássyt érti) közzül: de a vigyázatlanság, gondatlanság és *tunya lágyág* megvolt... *Lett volna csak velünk ő Ngok helyett Bottyán apánk*, — tudom Istenem, lesz vala: «*Rajta-rajta!*» *Megvettük volna mind az vacrisói sánczot, mind az többi reduttákat vérrel, s rabunk volna eddig mind Tolledt smind Ebergényi*, — ámbátor ott hagyta volna is egynihány hajdunk az fogát. De im-már megvagyon!»

Az expeditió tüzérparancsnoka, a derék francia *Rivière* ezredes pedig egyenesen árulást emleget, Bercsényihez intézett levelében:

«*Ihro Gräfflicher Excellence, es ist unmöglich, dass so grosser Fehler nicht ohne Verrätherey geschehen wär...*» S kifejti okait.

E hadműveletet «Ocskay László és a felső-magyarországi hadjáratok, 1703—1710.» cz. munkánknak egy külön fejezetében (578—608. ll.) tüzetesebben vázoltuk; azonban úgy Bercsényinek idevonatkozó utasításai, valamint a parancsnokságaiktól rögtön elmozdított két tábornok ellen még azon melegében elrendelt vizsgálat nagyérdekű actái, — köztük Rivièrenek az egész harczterepet és ostromolt védműveket ábrázoló hadmérnöki becses alaprajzával, — mindeddig kiadatlanok. De, ámbátor igen élvezetes és tanulságos katonai olvasmányt képeznének: ismertetésükbe nem bocsátkozhatunk most, mivel oly terjedelmesek, hogy önálló közleményül hivatvák szolgálni. Úgy véljük, lesz még alkalom közléstételükre!

IX.

ÉRSEK-ÚJVÁR KATONAI ELLÁTÁSA 1710. TAVASZÁN.

A kuruczoknak Kassa és Munkács mellett legfontosabb — mint vár, talán még ezeknél is jelentékenyebb — erőssége, s az északnyugati országrészekben hadműveleteik stratégiai alappontja, Austria, Morva elleni hatalmas védbástyája: a szabályos hatszögben épült és Rákóczi francia hadmérnökei által évek sok munkájával kitűnően erősített *Érsek-Újvár*, az 1708-ik évi, hősi vitézséggel kiállott és győzelmesen visszavert három heti kemény ostrom után felszabadult ugyan, — azonban a császáriaktól a körül levő várakból s épített sánczokból, hol tágabb, hol szűkebb zárlatban, vagy legalább folytonos megfigyelésben tartatik vala az egész 1709-ik év folyamán, főként ősztől fogva. Összeköttetése a többi magyar haderőkkel meg nem szakadt ugyan soha: de kisebb-nagyobb akadályokkal járt, s kivált téli időkben csak tetemesb számú csapatok közreműködésével volt biztosítható a szállítmányok bejuttatása. Különösen megnehezíté Újvár közlekedését Heister hadainak Zólyomtól, Gácstól és Losoncztól, Szécsényen, B.-Gyarmaton és Vadkerten át Váczig, erősített vonalakban való téli elhelyezése, 1709. november havában. Úgy, hogy *Érsek-Újvár* az al- és felföldi kurucz táboroktól decemberben és januárban jóformán el lőn zárva s csak önerejére — igaz, hogy izmos, kitartó, aczélos erejére! — utalva.

Az elején nagy tüzzel és vitézséggel vívott romhányi véres ütközet (1710. január 22.), a mely már meg volt nyerve, azonban a vége felé keletkezett véletlen zavar miatt végre is eldöntetlen maradt és mind a két fél egyidejű visszavonulásával fejeződött be: annyit még is eredményezett Rákóczinak, hogy az utat Újvár felé ismét megnyitá. Sietett is a fejedelem e kedvező körülményt fölhasználni, s Esterházy Antal után előbb a lengyel (Potoczky-féle) csapatokat küldé be, — majd pedig a várórség hosszabb időre való ellátására tetemes élelmi-, lőszer-, stb. szállítmányt indított meg *br. Károlyi Sándor* tbgygyal, a ki Esterházyt fölváltandó lészen és a kinek egyszersmind föladatává tétetett a fontos erősségbe új fő-

tiszteket, friss csapatokat vinni be, és ott a katonai szolgálatot, védelmi rendszert, fölszerelési, élelmezési, pénzügyi, gazdasági, stb. intézkedéseket újjá szervezni, — hogy a következő nyári campagne alatt Érsek-Újvár bármily körülmények között bátran megállhasson.

Károlyi e nagy horderejű föladatát a súlyos viszonyok között is gyorsan, erélyesen és igen ügyesen oldá meg. Ez vala hadvezéri működésének fénypontja. Az expedícióra a lehető nagy számban összevont kurucz lovasság martius 20—21-kén kezdte megrakni egy-egy zsák búzával serény és győzős paripáit, a jász-berényi, kókai, gödöllei és zsámboki hadi magtárakból, — s aztán indult kiki a maga elrendelt útjára. Maga a fejedelem is elkíséré — a jó példaadás okáért szintén kila búzákkal megterhelt lovú udvarával, testőrségével — Gödöllőig tábornokát; a mint azt már e becses folyóirat 1890-iki évfolyamában, gr. Bercsényi László, a későbbi francia maréchal, ifjúkori, ép ez időheli leveleinek közlése alkalmából elmondottuk. (L. u. o. 408—413. ll.)

Most közölni óhajtjuk magát azt a tervezetet, a mely szerint Károlyi e nevezetes hadműveletet szervezte s végrehajtá. Ezt a tábornagy a martius 20-ikát közvetlenül megelőzőtt napokban, egy, sajátkezűleg papírra vetett és fejedelmi urának benyújtott emlékirat alakjában, ekkent szerkeszté:

M e m o r i a l e.

Systema militare.

Regimina :

Bik László Nyúzó Rác András Dragoy	}	A Duna mellett Dömsödnél van- nak.	}	Vasárnapra le- gyenek Kókán.	}	Hétfőn ott meg- terhelhetik (búza- zsákokkal) a lo- vaikat.
---	---	--	---	---------------------------------	---	--

Regimina :

Dni Csáky (M.) Krucsai Szent-Péteri Deák Ferencz	}	A Zagyva folyón túl vannak.	}	Ugyane napon megegyezhetnek	}	Zsámbokon, és ott rakodhatnak meg.
---	---	--------------------------------	---	--------------------------------	---	--

Regimina:

Vajda András	} A Zagyva vize mellett vannak.	} Pénteken vagy szombaton meg- egyezhetnek	} Apczon, és Buják, Herencsén felé indúlnak. ¹⁾
Szemere			
Bessenye			
Sennyey			
Rétey János			

Regimina:

Sótér,	} Kecskemét és Árokszállás vá- rosokban vannak.	} Vasárnapra jőjje- nek Jász- Berénybe,	} a hol ugyanaz nap megrakod- hatnak.
Cseplész,			
Zaÿ			

Regimina:

Karabélyos (udv.)	} Jász-Berény vá- rosánál vannak.	} Vasárnap megra- kodnak és	} hétfőn indúlnak Kókára.
Székely			
Forgács			
Györki			
Svécus			

Az mellyek végbenmenvén, Rétey, Sennyey, Bessenye, Szemere, Vajda vévén útjokat Apczrúl Csécsének, Bujáknak, Herencsének, Gyarmatnak, — vagy Hidvégnek, vagy Kohárnak, vagy Visknek mennek Csáki Mihály Generális Urammal, egyenessen Palástoknak, Szebelébnek: úgy, hogy ottan körül megállapodván, az ellenségnek (Bozókon, Korponán, Szent-Antalon, Selmeczen, Bakabányán, Báthon, Szent-Benedeken stb.) adjanak okot özve-menetelre és utánnok való indulásra; s valamig azt bizonyosnak nem tudják vagy látják: mindaddig a tájárúl el ne mozdúljanak; hanem, ha az Garannak árja félelmes volna, az marosi hadakkal kelletik magát (*magokat*) conjungálni. S mivel az Garanon túl lévő had (Esterházy Antal csapatai) Marosok²⁾ táján vagyon: annak azonnal tegyenek hírt, és az verebélyi ellenségre is azokkal való correspondentia által vigyázzanak.

¹⁾ Ez a lovas-hadosztály nem szállított búzát: hanem gr. Csáky Mihály tbk. vezénylete alatt az ellenség oldalába indúlt, lármáskodásával — s ha kell kardjaival — a szállítmányt Szécsény, Gyarmat, Vadkert, Szent-Benedek felől fedezni.

²⁾ E «*Marosok*» alatt alkalmasint a Nagy-Sarló alatti *Málasok* (Kis- és Nagy-Málas) értendők, s nem az Új-Bars alatti Marosfalva; mert Maros űnev helység azon a tájon nincs. Tudv alevő pedig, hogy Esterházy a Garamig jött hadaival Károlyi elé.

Ha annyira való respiriumja (*nyugodalma*) csak két vagy három napig is engedtetik ottan az hadnak: valamennyi életet (*búzát*) s gabonát talál, indítsa Újvárnak, ha biztosan lehet, Nagy-Sarlónak; holott nem: tehát az Garam mellett alá s által Szügynek, kinek bévételét secundálja (*elősegíti*) az Marosoknál levő had. Ez pedig mindaddig helyben légyen, míg az ellenség ezen (bányavárosok alatti) postirungokból utánna nem indul.

Az midőn pedig az ellenségnek conjunctióját, utánna való mozdulását megérti: azonnal menjen el előtte, által az Garamon s conjungálja magát az ottan lévő egész hadakkal; s ha annyi lenne az ellenség, hogy próbálhat, — próbáljon is rajta. Holott feles volna és sokasága miá nem lehetséges volna az szembenállás vagy nevezetes próbálás: az megírt regimentek mellé conjungálja (Csáky tbk.) Balogh Ádám brigadérost maga seregeivel, tulajdon, és Pauer, Bokros, Balogh István, Somody, Géczy, Ebeczki regimentjeit s azonnal induljon Kis-Tapolcsánnak, holott is nézzen két felé és vigyázzon az ellenségre.

Az midőn látja, hogy ezen ellenség mégis tovább indul utánna, s az másik is Verebély, Mocsonok¹⁾ felé motoz és mozdul: akkor induljon és menjen által az Vágon, s folytassa úgy diversióit, hogy vissza Újvár felé ne fordúljon, hanem vagy Vágon által Pozson felé, vagy Fejérhegyen túl; holott újobban megállapodjék az ellenség motussáig, s vagy Szent-Kereszt, felé fel a bányavárosoknak és Korpona vagy Osztroluka felé ki ezen oldalra, úgy, hogy az ellenség jó formában hordoztassék és fásasztassék meg, — s azalatt háta megett Újvár secure prófuntéroztassék (*biztoson élelmeztethessék*) meg.

Másfelől Kohárnál az (udvari) karabélyos-, Forgács, Györki (dragonyos-), Zay (lovag-granátos), svécus (dragonyos) regimentjei Cseplészével (kis-kúnsági huszárezred) együtt az életet az több (*többi*) regimentekre osztván s adván, fordúlnak Gyöngyös felé Felsőes Urunkkal; Cseplészé az Zagyván innen marad Fénzsarún, Horton, első lineában vigyázóban, honnant commendérozva váltja postirungjait. Hát megett Jász-Berényben az több had Felsőes

¹⁾ A császáriak sánczai.

Urunkkal, Debrőn, vagy Egerben, — míg (Esterházy) Antal úr leérkezik az több hadakkal.

Azalatt az szólnoki (várépítő) munkások mellé Csajághi hajdúi, Berthótié, Nyáraié, az egri két sereggel rendeltethetnek Szent-Miklósi (szólnoki várparancsnok) és Darvas Ferencz (tartományi főhadbiztos) mellé; kiknek szénájok Keszirűl, Kürüről, Sülyről lehet, intertentiójok (*tartásuk*) az várasokból.

Ezen distractiók alatt penig magam (Károlyi) Bik László, Nyúzó, Rác András, Dragoi, Szent-Péteri, Deák Ferencz, Csáki, Sötér, székely (Cserey János), Krucsay regimentjeivel, lévaiakkal (Ebeczky Istvánék) és az egész lengyelséggel Kókátúl hétfőn (mart. 24.) megindulván, egyenesen Kosd s Újvár felé admaturálván (*siettetvén*) útaimat:

Az midőn odaérkezem Isten vezérléséből, Méltóságos Generális (Esterházy) Antal urat bocsátom az Dunántúl való haddal és maga (dragonyos-) regimentjével előre: menjen ki Balogh Ádámon kívül — ki már Csáki urammal lészen — Felséges Urunkhoz alá, és véle mindazokat, valakik exulánsok (lakó földükről kiszorúltak), özvegyek s nem fegyverre alkalmas emberek és személyek, s úgy az rabokat (hadi foglyokat), ha nagy számban vannak és találtatnak.

Mely kijövetelének alkalmatosságával, ha az ellenség ezen (nógrádi, honti, barsi) postírungekéből fel talál Csáki uram után vonódní: javallanám egyenest Vadkertnek, Szécsénnek jőni s az egész közel lévő falukat egészen elhajtani és gyűjtással az házakat is megpróbálni az (vadkerti és szécsényi) sánczokban.¹⁾ Leérkezésével azokból lehetne az postírungot itten restaurálni, és az szólnoki épület (várépítési munka) vigyázására is egészen az jász regimentet (Kókay) fordítani.

Újvárban azonban az élésnek bevitele alkalmatosságával, mindenekelett az elmúlt esztendőkbeli magazinális és tisztartóság perceptióit, introitusit (*bevételeit*) kell repetálni (előkérni). Annak erogatióját (*kiadását*) tavalyi odafel létem alkalmatossága szerint tött dispositió szerént investigálni; mely ha excessive lött: az fölösleges kiadást Szluha (érsek-újvári praefectus) nyakában és

¹⁾ A vadkerti sánczot a romhányi harcz után a német pusztán hagyta, s a kuruczok fölégették; de utóbb ismét beleszállván, kijavította.

Berthótinéban (néhai Berthóti István volt várparancsnok özvegye) vetni és onnat helyreépítoelni.

Tovább az impositiókat (*kivetett adókat*) kelletik újolag revidéálni és ha mi pénz loco naturalium (*természetbeli adóterhek helyett*) administráltatott: aztat azokon kik fölszedték — ha nem helyes dolgokra adták ki — exequáltatni és belőle cassát erigálni (*pénztárt állítani*).

Lévén az vitézlő rendnek portiói (élelmi és lótáp-adagjai) falukra, vármegyékre assignálva: arrúl kitűl-kitűl számot venni, ki hány forintjával szedte ki? És ha az gvardizonnak (*helyőrségnek*) az szerént nem fizetődött: az superfluitást (a meghaladó összeget) kikeresni és az cassához applicálni.

Mivel penig az gvardizon fizetésére innet (kívűlről) is feles cambiumok szolgáltatattanak bé: azokat is szükség investigálni, ha kifizetődtek-e az szerént? S mennyiben nem comperiáltatik? strictioribus (*szigoruan*) ki kell venni s a cassát véle gyarapítani.

Nemkülömben ország (jövedelmei) számára való korcsmáknak s körül való jószágoknak s egyéb accessoriumoknak (*járulékoknak*), bőröknek (a katonaság élelmére levágott marhák bőreinek) jövedelmét is mennél szorossabban számban kell venni, és ha mi defectus (*hiány*) kiadásában vagy bevételében esett: változtatni és megtérítését kitűl illik, kiszolgáltatni.

Berthótiné asszonyomnak, Csajághinak (Berthóti halála utáni parancsnok) ha mi pénze ottan találtatnék: cassában vitetni, úgy másokét is, kiknek szüksége ottan nincsen reája, sub assecuratione et spe (*azon biztosítás és remény fejében*), hogy ide le az országtűl kinek-kinek megtérítettik.

Azalatt penig mind a kivetés szerént, ha mi restantiák találtatnak a naturálékbűl, katonai executióval serényen kell behajtatni; sőt extraordinarie, valahol valakié, absque discrimine locorum et personarum (*hely- és személyválogatás nélkül*) találtatik: az hadakkal szűntelen, szekereken, lovakon beszállíttatni, — úgy, hogy legalább esztendőre provideáltassék az naturálékbűl.

Hahogy az feljebb mondottakbűl annyira való cassa pénzbűl kitelik: adatott meghatalmazásom szerént ő Felsege híveitűl pénzen is még lehet, folyó áron, az provisiót (*élelmi szereket*) szaporítani.

Mivel pedig Berthótiné asszonyom és exulánsok s több fegyverre alkalmatlanok ki fognak küldtetetni: valami naturáléjok azoknak, úgy Csajáginak találatik, — mind az gvardizon számára kelletik foglalni és applicálni.

Nemkülömben, tavalyi odafel létemkor 4000 pozsonyi szapu (búza) adattatván bé, az benn-lakosoké, utólsó szükségre, és róla az beadott extractusokban semmi emlékezet nem lévén: szükség, hogy kikerestessék; és mivel már gvardizon számára volt szánva, s arra nem adatott ki, sem conserváltatott: vagy természetben, vagy pénzül megtérítettessék.

Az tisztartóság bevételeit az dézmával együtt szorossan kell investigálni, és ha annyi üdő engedtetik: az falukrúl is mind arrúl s mind egyebekrúl való quietantiákat bé kell kívánni és complanáltatni.

És minthogy tavaly az mérőknek különbözőségében sok hamisságok találtattanak, szorgalmatosan kell kikeresni: ha remediáltattak-e (*megorvosoltattak-e*) az parancsolatok szerént? vagy hogy azon szerént folytatták és folytatják (a kimérést)? S ha úgy tapasztaltatik: példát kell (szigorú büntetéssel) szolgáltatni.

Ezeknek végbenmenetele után az egész gvardizont meg kell mustrálni (*hadi szemle alá vonni*), jó rendben kell venni, kinekinek portióit restringálni (*szűkebbre szabni*); tiszték mellett hajduból álló szolgálknak két szín alatt vett portióit törölni.

Azután Ordódi uramat disponálván, Tek. Nztes Nagyszeghi Gábor brigadéros uramat főcommendánsnak sub nomine Generalis (*tábornoki cím alatt*) installálni, Ordódi uramat pedig, mint brigadérost, vice-commandánsnak constituálni, külső commando prætextussával, in casu obitus (*halál esetére*) successorúl mellé rendelni. Melly alkalmatossággal Felsőges Urunk s Hazánk confoederált státusihoz, az errőséghez, az egész præsidiumot (*várőrséget*) kicsinytül fogva nagyig újobban szorossan meg kell esketni, úgy megnevezett commendánsokat is, a kiadott formula szerént.¹⁾

Hogy pedig az pénznek circulatiója (*forgalma*) lehessen:

¹⁾ Miként ment mindez végbe? s mily utasítást kaptak a nevezett új várparancsnokok? ugyane folyóirat 1889-iki évfolyamában 20—48. ll. kiadtuk.

minden korcsomák az ország számára foglaltatnak, fordítottatnak; hanem, hogy az commendánsoknak jövedelmök lehessen: egyik kantoron (*negyedévben*) egyiknek, másikon másiknak megengedtetik; s a szerént esztendőnként vagy végezni kell vélek, hogy inkább summát (*váltáságpénzt*) vegyenek a bevételekből érette, legfeljebb ezer tallérig.

Kik is kiadandó instructiójok szerént noha mindenekefelett az erősség conservatiójára, oltalmazására és megtartására kötelesek: mindazáltal in oeconomicis is (*a gazdasági ügyekben is*) ő Kglmeknek szorgalmatossan szükség hivataljokat contestálni (*megbizonyítani*); s nemcsak annak provisiójában (*szerzésében*) penig, hanem rendivel való költségében is, — hogy tékozlás ne légyen, — felette szükséges keménységeket és industriajokat követni, s úgy alattavalóira vigyázni.

Valamik penig az erősséghez tartozandó jók (*javak*) s akármilyen névvel nevezendők találtatnak: mindazokat szükségképpen kell inventálni (*összeírni*) és nevezett commendánsnak instructiójával együtt resignálni s Felsőleges Urunknak is, egész dispositióttelekkel, provisiókkal és revisiókkal representálni. Nemkülömben Berthótiné asszonyomnál (férjéről maradott, közszolgálati ügyeket illető) valami levelek vannak, visszakívántassanak.

Az mennyiben az hajdúság rongyosnak találtatik: innet viendő abából (*abaposztó*) szükséges pótolni, s ingekről zsidók által gondoskodni az cassából engedtetik facultás, úgy (marha-) bőrből gazdálkodni. Hogyha penig ezekben Szluha uram, vagyis más tiszték ellenkeznének, vagy húzáshalasztással élnének: adatott meghatalmazásom szerént árestommal és keményebb módokkal is kényszeríttessenek.

Hogy az jövedelme s beneficiuma az cassának azzal is gyarapíttassék: köz vendégfogadó állíttassék és pro fundamento az cassából szereltettessék fel az kívántató requisitumokkal.

Kazármák (*kaszárnyák*), controscarpák, bástyák, ha mi híjjával vagy romladozással volnának, — reparáltassanak.

Mind heti-, mind bizonyos nevezetes napokon tartandó (országos-) vásárokat kell publicáltatni, — hogy azzal is az cassa segítessék az korcsomákból, vendégfogadóból, — de az váron kívül (tartassanak ezen vásárokat).

Cartellának (a hadi foglyok kicserélését szabályozó nemzetközi szerződés) folytatását, — ki eddig Szluha uramra volt bízattatva, — Ordódi uramra köll bízni.

Ha Ordódi uram az vice-commandánssági hivattal megelegszik: disponálni, hogy az (udv.) karabélyos-regimentbéli tisztit (ezredességét) resignálja.

Kótyavetyék (hadi zsákmány árvezései) alkalmatosságával, ha mi (ellenségtől elnyert) lovak, fegyverek kerülnek eladásra: azt az cassából az ország számára meg kell venni.

Az commerciumot (*kereskedést*), hogy szabadossan az kereskedők folytathassák, publicáltatni, annak háborgatóit kemény büntetéssel zabolázni.

Valamikor az commendáns, kinek passust ad: Ordódi által is subscribáltassék; az proventusból (az útlevelekért stb. járó szokott díjakból) cassát csinálván, magok között egyaránt oszszák (föl).

Az harminczadot eddig valaki administrálta-é? vagy sem?¹⁾ keményen kell investigálni. Ha volt is, ha nem is: ki vette beneficiumját? hová fordítottott? — Ha nem volt: most constituáltassék, és az regiákat (*harminczad-levelek*) az két commendáns írja alá.

Mindennap, vagy minden harmadnapban öszvejőjjenek, és ha mi hadi dolgokat kívánnak végezni: papirosra tegyék, hogy jövődre kitessek, hogy mindeneket egyenlő értelemmel cselekedtenek.

Particularis correspondentiának (*külön levelezésnek*) békét hagyjon Ordódi uram.

Szluha és Berthótiné asszonyom szénájárúl.

Voynovics zsidójára gondviseléssel lenni.²⁾

Szluha Ferencz uram kiküldettétvén,³⁾ minden oeconomicalis dolgok Ordódi uramra bízattatnak. Cassírernek (*pénztárnok-*

¹⁾ Azelőtt Balkó János volt újvári harminczados; megmaradt-e tisztében 1710-ben is még? — bizonytalan.

²⁾ Br. Voynovics dalmát főúr, a ki Rákóczi javára a horvát-dalmát tengermelléken fölkelést törekedett szítani. Az említett zsidó alighanem az ő titkos küldöttje vala.

³⁾ Bár ezt a veszedelmes embert soha vissza ne engedték volna térni többé Újvárba!...

nak) pedig Konkolyi László (Komárom vármegyei alispán) vagy más alkalmas személy constituáltattatik.»

Eddig a fő-szöveg; ezután még két kisebb pótfjezetet következik latin nyelven, a vár és helyőrség szükségleteiről. S bár ezeket is Károlyi írta le: tartalmukból nem lehet kétség, hogy e fejezeteket, a helyi állapotokat és szakbeli fogyatkozásokat pontosan ismerő, s Újvárból csak nem rég kikerkezett hadmérnök- és tüzérparancsnok: *De Rivière* ezredes mondotta neki tollba. Kivonatban adjuk.

«*Specificatio requisitorum, in praesidium Érsek-Újvár
administrandorum.*»

1. Négyezer fassinát (rözsököteget) és 300 sánczkosarat kell beszállítani. 2. Kétezer palizátát (védezőlöpöt). 3. Háromszáz parasztra szert tenni, a kik a sánczokon dolgozzanak; segítsék őket e munkájokban a rabok is, a kikkel az árkokat gondozó hadnagy a neki adott utasítás szerint dolgoztasson. 4. Háromszáz, vastagabb fajta tölgy-gerendát kell beszerezni. 5. A közelebb fekvő erdőkben vannak levágatott fák, melyeket szükség esetén az ágyútalpak helyreállítására választottunk ki, a mint Rottenstein úr (tüzérezredes) jól tudja. Ezeket be kell szállíttatni a várba. 6. Mint-hogy a várban az ásók, kapák, csákányok s egyéb kézbeli sánczeszközökhöz, nyeleknek való semmi fa nincsen: vagy 2000 ilyennek beszerzéséről gondoskodni.

«*Defectus infanteriae.*»

1. Minden közhajdúnak kell kapnia évenként két inget, két-gatyát, s minden negyedévben egy-egy pár deli-csizmát (sarut). A miket is megkapván, minden vasárnap reggel valamennyi közlegény jelentkezzék a századosa szállása előtt; kiket a hadnagy személyenként megvizsgál, s ha kinek a fejérruhája szennyesnek találtatik: azt a Platzmajor (térparancsnok) megbüntetteti. 2. Mivel a helyőrség fegyvereinek majdnem fele annyira elromlott, hogy alig használható már: Szluha Ferencz úr megbízandó, hogy a fegyverek kijavításáról minél hamarabb gondoskodják s jövendőre-

az ilyenekre több gondja legyen. Megjegyzendő, hogy a fegyverek e kijavitása az ország költségére történjék, s az a vitézek havi fizetéséből le nem vonható. 3. Minden vitéz számára tölténytáskát (lódingot) kell készíttetni. A katonai mészárszékekből kapandó nyersbőrökért az újvári zsidók majd kerítenek cserzett bőröket, melyekből a lódingok ott helyben elkészülhetnek. 4. Minden század számára hónaponként két szekér friss ágyszalma vitetendő, nehogy a legénység a puszta földön fekügyék. 5. Az őrállításokkal a vice-commandáns, ezredparancsnokok és más főtisztek által üzött visszaélés eltiltandó, kik is mind külön dísz-öröket kívánnak magoknak. Ilyenek oda csak a főőrségről (Haupt-Wacht) küldendők. A főparancsnoknál azonban a külső kapu előtt két, s a belső előtt is két ór álljon. 6. Ügyelni kell, hogy a várkapuk bezárásánál a térparancsnok jelen legyen; a ki ha erre egyéb gondjai miatt meg nem jelenhetnék: kérjen föl és küldjön oda maga helyett egy helyőrségbeli őrnagyot vagy századost, — nehogy az erősségnek kulcsai épenséggel a «Vachtmaister-Laidinant»-ra bízattassanak.

(Károlyi Sándor tbgy. saját kezével három ívre írt eredetije a vörösvári Rákóczi-levéltárban.)

X.

GR. PÁLFFY JÁNOS CS. TBGY. S MEGHATALMAZOTT BÉKEBIZTOS
LEVELE RÁKÓCZI FEJEDELEMHEZ, 1711.

A hosszú, nehéz küzdelmek után elvégre a szathmári békekötést eredményezett békealkudozások okmányai meglehetősen híven és teljesen összeállítottak a cs. k. teljhatalmazott Pálffy tábornagy titkára Pulay János által, ennek «*Szathmári békesség*» című művében, melynek Károlyi Sándor önéletíratával s naptári jegyzeteivel együttes kiadását boldogult Szalay László nagy történetírónk kezdette meg, s halálával én bocsátottam közre. (Budapest, 1865. Heckenast Gusztáv kiadása, II. köt. 183—506. ll.) Azonban később a vörösvári Rákóczi-levéltárban találtam még egy idevonatkozó okiratot — és pedig nevezetesen, — mely Pulay munkájából valamiképen kimaradt. Ez a Rákóczi fejedelem és Pálffy gróf cs.

teljhatalmazott között az 1711. január 31-kén történt, vajai kastélybeli személyes összejövetel után másnap a fejedelemtől a grófhoz írott levélre adott válasza ez utóbbinak; melyet is, mint az idézett mű és a szathmári békekötés történetére nézve fontos adalékot, kiegészítésül itt közlünk. Megjegyezzük egyúttal, hogy midőn a — nem tagadható, — kényes helyzetben lévő cs. tbgy. e válaszában Rákóczit csak «*herczeg*»-nek czímezi, ellenkezésbe jut önmagával, mint a ki kevéssel utóbb aláírta a szathmári béke-okmányt, melynek szövege így kezdődik: «*Fejedelem Rákóczi Ferencz . . .*»

A levél így hangzik:

«Méltóságos Herczeg!

Én egész nyolcz óráig ma reggel mind vártam Herczegségedtől az ő Felségének szólló (Vaján kilátásba helyezett) levelet, mivel magam is Kállóbúl Tokaj s Ónod felé akartam menni s az a táján lévő generálisokat is hozzám hivatván, jó dispositiókat tenni. Azonban veszem marsban Herczegséged levelét, kinek elein olvasám, hogy ő Felségének írt, s kezemhez küldte légyen; de tovább olvasván Herczegséged levelét: úgy látom, hogy azon levélnek bizonyos fogyatkozások miatt el kellett halladni.¹⁾ A mely nékem bizony nem kevés confusiókat csinál: mert Herczegségeddel való létemnek alkalmatosságával gondoltam magam is, hogy ha ugyan valakit küld Herczegséged ő Felségéhez, Károlyi uramat fogja resolválni; de azt nékem szükség nem volt s nem is illett sürgetnem. Akkor kellett volna magának Herczegségednek azt elvégezni, — ekkoráig a Tiszán általmenvén, Tokaj táján jártam volna, s talán Pestig is²⁾ elkísértem volna ő Kglmét; mivel jól jut eszembe: tettem olly ajánlást említett Károlyi uramnak, hogy kész leszek egy generális úri embert (gr. Montecuccolit) Herczegségednél zálogúl hagynom a helyett, a kit Bécsben expediált volna Herczegséged. Mivel pedig már most csak ebben is, míglen ezen generális úr oda (Munkácsra) menne, s Károlyi uram hozzám érkeznék, majd egy egész hétnél több belételne; azonkívül is olly parancsolatját vettem mostanában ő Felségének, hogy ámbár szükségképpen fel kellene is menni némely recrutázó tiszteknek: de

¹⁾ Rákóczival nem lévén Vaján és Ócsva-Apátin megfelelő pecsétnyomója, sem alkalmas díszességű levélpapírosa.

egyáltalában Bécsben különben fel nem bocsátják (a Magyarországon dühöngő pestis-ragály miatt), hanem ha az hat heti quaranténát előbb kitartja, — annyival is inkább Károlyi uram ő Kglme vagy más el nem bocsáttatnék.

Mindezekhez képest ezúttal csak írjon Herczegséged ő Felségének, s azon levelét holnap vagy holnapután okvetetlen szolgáltassa kezemhez: azonnal expressus curier által küldést-küldöm sietséggel ő Felségéhez; tudom, kegyes válasza hováhamarább el fog érkezni, s mindgyárást Herczegségednek tudtára adom. Hiszem, ha ő Felsége fogja resolválni, — mivel magam is megírom ő Felségének Herczegséged szándékát, hogy expressus emberét kívánta felküldeni, — azután is Károlyi uramat, vagy mást felküldhet Herczegséged ő Felségéhez. Hanem újokban assecurálom Herczegségedet, hogy azon üdő alatt részünkrül semmi ellenségeskedések nem tétetnek, s Herczegséged parolája szerént is hasonlót várok.

Mi illeti az erdélyi állapotokat, noha minap errül semmi emlékezetet nem tett vala Herczegséged: mindazáltal akarván azzal is megmutatni, hogy a dologban legkissebb practika (*cselszövény*) vagy álnokság nincsen, — fogok írni generál Steinville (erdélyi vezénylő cs. tbk.) uramnak; de addig, míglen levelem kezéhez jut ő Kglmének, Máramarosban dislocálandó Herczegséged hadai legyenek vigyázással magokra. Tudom, mihelyest levelem kezéhez jut: azonnal supersedeálni (*tartózkodni*) fog az ellenségeskedéseknek elkövetésétül ő Kglme is.

Afféle szökevény-katonákra sem ő Felségének, sem pedig nekem is nincsen legkissebb szükségem is; azért ebben is akarván sinceritásomat megmutatnom: ha szintén sub tempore suspensionis armorum (*a fegyverszünet ideje alatt*) valamellyek hozzáam általjönni találnának is, — visszaadásokban nem fog Herczegséged fogyatkozást tapasztalni.

Az orderek de dicta armorum suspensione (*az említett fegyverszünetről*) nállam készen vannak; mihelyest veszem ő Felségének irandó Herczegséged levelét: azonnal elküldözöm generális uraiméknak mindenfelé, s a dolgot voltaképen publicáltatom.

A minémű rabok vannak Herczegségednél, csak bocsáttassa el: másokat fogok helyettek kibocsáttatni, — noha nem régiben

is Budáról, Pestről, s több a táján lévő erősségekből — egyedül irgalmasságtól és könyörületességtől viseltetvén, — száznál is többet eresztettem el a tömlőczökből.¹⁾

Azonban parancsolja meg Herczegséged, hogy Szathmár vármegye a tudva lévő 420 orális és ugyanannyi equilis portiót hováhamarább szolgáltatása ki az ő Felsége mellettem lévő vitézlő rendinek.

Bagossi Lászlóné asszonyom számára való passust²⁾ includálván (*mellékelvén*), Herczegséged kívánsága szerént megküldöttem.

Várván ezen levelem tenora (*tartalma*) szerént Herczegséged üdösvontatás nélkül való választát, maradok

Herczegségednek

Datum Debreczini, die 2.

February 1711.

kötöles szolgálja

Gróf Pálffy János m. k.»

«P. S. Hogy pedig Herczegségednek scrupulussa ne légyen az feljülírt helyes okokra nézve: valamint tegnap a bellicum (*a cs. k. udv. főhaditanács*) levelét vévén, hogy sine quarantena (*vesztegvár nélkül*) senki fel nem bocsáttatik (Bécsbe), és így per consequens két vagy harmadfél hónap belétehnék ebbe, míg Károlyi uram is elbocsáttatnék, — melly énnekem lehetetlen és contra militarem regulam (*a katonai szabályok ellen*) volna, ha erre állanék: mindazáltal most is contentus vagyok (*belenyugszom*), — küldje Herczegséged úri parolámra s hitemre, a mellyet fogadtam s szóval és írásban is beadtam Herczegségednek; mert assecurálom Herczegségedet, hogy sem Montecuculi uramért, ha szintén vagy volna, vagy nem volna is Herczegségednél, sem a világon senkiért parolámat meg nem szegem. Ebben nincs egyéb: csak Herczegséged üdöt akar nyerni, melly éntöllem semmiképpen meg nem fog engedtetni. Mindazonáltal, vagy megyen ő Kglme (Károlyi)

¹⁾ De bezzeg, sem a löcsei capitulatio alkalmával mint kezest, törvénytelenül visszatartott hű *Czelder Orbán* dandárnokot, sem pedig a szegzárdi csatában hadi fogságba jutott *Béri Balogh Adám* híres brigadérost Rákóczi kérésére sem bocsáttatá szabadon; sőt az utóbbira — a cartell-szerződés ellenére — hadi törvényt láttatván, őt ép e napokban (febr. 6-ikán) Pesten, valami magánboszúból, embertelenül lefejezteté.

²⁾ Hogy az ostromzárolt Kassáról kijöhessen férjéhez.

és hoz választ, vagy sem: de én tovább nem halogathatom az armorum suspensiót (*fegyverszünetet*), hanem a midőn ő Felségének Herczegséged levelére válassza jön, — kit is azonnal Herczegségednek tudtára adom, és Károlyi uram akárhol leszen, sub bona fide Christiana et parola (*igaz keresztyén hit és szóadás* alatt), jó securitás és salvus conductus alatt fog lenni.

Gróff Pálffy János m. k.»

(Eredeti levél a Rákóczi-archivumban, Vörösvártt. A két aláírás és az utóirat Pálffy saját keze írása; a főszöveg titkáráé, Pulayé.)

*

Íme, végig haladtunk a kuruczvilágnak mind a kilencz háború-évén, — a *Pro Libertate* zászlók kitűzésétől a szathmári békekötés előzményeiig. Ha közleményeinkkel és hozzájok csatolt magyarázatainkkal amaz emlékezetes korszaknak és tárgyalt eseményeinek bővebb megvilágításához, jellemzéséhez csak némileg is járulhattunk: fáradságunk nem veszett kárba. És ha közléseink e becses szakfolyóirat t. olvasóinak érdeklődését netalán megnyerték, — akkor jövőre is kedveskedhetünk hasonlókkal.¹⁾

THALY KÁLMÁN.

¹⁾ **Toldalékul a győrvári harcához.** A föntebb közzétettekhez még a következő két egykorú tudósítást csatolhatjuk:

I. Rákóczi fejedelem főudvarmestere, Ozori *Ottlyk György* 1706. nov. 16-án a Lőrinczínél fekvő főhadiszállásról levelet írván bizalmas barátjának Radvánszky János udv. tanácsosnak, utóiratképen, külön czédulán, sajátkezűleg, mint legújabb hírt tudatja:

«P. S. Hála Istennek, mert ezen órában hozták postán Bezerédy Uram levelét: midőn Hajszter *hatezer ráczezal, horvátal* conjungálni akarta magát Pálffyval, jó idein észrevévén Bezerédi Uram, jó készüllettel rajtament, — úgy megverte, hogy *három ezerig valót vágta*, magát Hajsztert sok tiszttel elfogták. *Jut holnap Pálffinak (is); Generál Bottyánnak vészik orderit: nyolcz regimenttel általmegyén.*» (Eredeti levél.)

II. «Item, eodem Anno Generalis Hannibal Haister ex solo Comitatu Cripsiensi (*Körös-megye*), — ut a viro summæ autoritatis audivi in Croatia, — *4000 milítum Rascianorum* in una pugna (*Győrvárdnál*) perdidit, ex alijs vero Confinijs *duo circiter millia*. In qua pugna et ipse Generalis ab Adamo Sigray (*Sibrik*), juvene 20 circiter annorum, in captivitate ductus est.»

(Azon korbéli jezsuita-naplóban foglalt bejegyzés a Kaprinay-kéziratgyűjtemény 42-ik kötetében, a budapesti egyetem könyvtárában. Érdekes, hogy a két különböző eredetű forrás Heister haderejét egyaránt 6000 emberre teszi.)